

Wprowadzenie do międzynarodowego projektu badawczego nt. „W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza”¹

Tomasz Duraj

prof. Uniwersytetu Łódzkiego, dr hab.,
Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia,
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

1. Uwagi wprowadzające

Oddajemy w Państwa ręce efekt pracy naukowej badaczy pochodzących z różnych państw europejskich, którzy zdecydowali się wziąć udział w międzynarodowym projekcie badawczym finansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki zrealizowanym pod kierunkiem prof. UŁ dra hab. Tomasza Duraja nt. „**W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza**” (kwota przyznanych środków: 202 440 zł). Projekt ten zajął wysokie trzecie miejsce w konkursie OPUS 15 w ramach panelu prawnego. Prace nad projektem ruszyły w styczniu 2019 r., a do zespołu badawczego zdecydowali się dołączyć wybitni naukowcy z różnych europejskich ośrodków naukowych: **prof. Catherine Barnard z Uniwersytetu w Cambridge; prof. Rolf Wank z Uniwersytetu Ruhry w Bochum; prof. Gyulavári Tamás z Katolickiego Uniwersytetu im. Pétera Pázmánya; dr Ingrida Mačernytė Panomariovienė z Instytut Prawa Litewskiego Centrum Nauk Społecznych, a także prof. UŁ dr hab. Aneta Tyc, dr Tatiana Wrocławska, dr Marcin Krajewski oraz dr Mateusz Barwański z Uniwersytetu Łódzkiego.**

Podstawowym zadaniem badawczym, jakie postawili przed sobą uczestnicy projektu jest kompleksowa analiza prawna samozatrudnienia, nie tylko z perspektywy

¹ Monografię przygotowano w ramach projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki (Umowa nr UMO-2018/29/B/HS5/02534 do projektu badawczego nr 2018/29/B/HS5/02534).

polskiej regulacji i orzecznictwa sądowego, ale także w aspekcie rozwiązań obowiązujących w prawie międzynarodowym i unijnym, jak również w wybranych krajach europejskich. W obszarze badań naukowych znalazły się ustawodawstwa takich państw, jak: kraje wchodzące w skład Zjednoczonego Królestwa, Niemcy, Austria, Hiszpania, Francja, Włochy, Węgry oraz Litwa, Łotwa i Estonia. Końcowym rezultatem **międzynarodowego projektu badawczego nt. „W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza”** są dwa bliźniacze opracowania, które ukażą się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego. Jedno w języku polskim – w formie monografii wieloautorskiej (seria Prawo), a drugie w wersji angielskojęzycznej – część I w czasopiśmie „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica”, które zostało przyjęte do prestiżowej bazy Scopus, a część II w monografii wieloautorskiej (seria Law). Przygotowane opracowania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki (umowa nr UMO-2018/29/B/HS5/02534 do projektu badawczego nr 2018/29/B/HS5/02534).

2. Skala i znaczenie samozatrudnienia jako nietypowej formy świadczenia pracy zarobkowej

Zjawisko samozatrudnienia od wielu lat znane jest w Unii Europejskiej jako przejaw indywidualnej przedsiębiorczości nakierowanej na działalność gospodarczą zapewniającą jednostce źródło dochodu. Upowszechnienie się tej formy aktywności, określanej niekiedy mianem „pracy na własny rachunek”, „samodzielnej działalności zarobkowej” czy też „działalności gospodarczej osób fizycznych”, jest efektem kolejnego etapu rozwoju rynku pracy, który poprzedzało częste korzystanie z pracy w niepełnym wymiarze, pracy na czas określony czy leasingu pracowniczego².

- 2 Do upowszechnienia się samozatrudnienia niewątpliwie przyczynił się rozwój nowoczesnych technologii, informatyzacja oraz cyfryzacja. Efektem tego jest m.in. ekspansja pracy platformowej, która bardzo często świadczona jest w warunkach samozatrudnienia. Obecnie aż 11% obywateli UE świadczy pracę za pośrednictwem platform cyfrowych, a dla 3 milionów osób praca ta stanowi stałe źródło utrzymania. Szacuje się, że w ciągu ostatnich pięciu lat dochody w gospodarce cyfrowej platform pracy w UE wzrosły o około 500%. Aktualnie ponad 28 mln osób w UE pracuje za pośrednictwem cyfrowych platform pracy. Oczekuje się, że w 2025 r. ich liczba osiągnie 43 mln. Zob. *Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie poprawy warunków pracy za pośrednictwem platform internetowych*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52021PC0762> (dostęp: 29.09.2023). O pracy platformowej w kontekście samozatrudnienia pisze w ramach niniejszego projektu badawczego prof. Uł dr hab. Aneta Tyc. Zob. A. Tyc, *Gig Economy: How to Overcome the Problem of Misclassifying Gig Workers as Self-Employed?*, „Revue Européenne du Droit Social” 2022, vol. LVI, Issue 3, s. 35 i n. Zob. też T. Duraj, *Implementacja do polskiego porządku prawnego Dyrektywy platformowej – problem domniemania stosunku pracy (wprowadzenie do dyskusji)*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2024, Zeszyt 4 (w przygotowaniu do druku).

Od wielu lat samozatrudnienie stanowi ważny element unijnego rynku pracy. Według najnowszych danych opublikowanych przez OECD, średni poziom samozatrudnienia we wszystkich państwach członkowskich Unii Europejskiej w 2021 r. wynosił 15,27% ogółu pracobiorców³ i od kilku lat osiąga zbliżone wartości. Patrząc jednak na dane statystyczne w dłuższej perspektywie czasowej wydaje się, że wskaźnik osób fizycznych wykonujących na obszarze Unii Europejskiej pracę na własny rachunek stopniowo wzrasta. Z dokumentów OECD z 2000 r. wynika, że odsetek samozatrudnionych wynosił ok. 12%⁴, zaś zgodnie z danymi opublikowanymi w 2002 r. wskaźnik ten oscylował wokół 14%. Największy udział samozatrudnienia odnotowuje się w sektorze usług, gdzie ok. 60% zatrudnionych pracuje zarobkowo na własny rachunek⁵.

Najwyższy poziom samozatrudnienia w Unii Europejskiej w 2021 r. OECD odnotowała w niektórych krajach południowoeuropejskich (Grecja – 31,82%, Włochy – 21,83%), zaś najniższy w takich państwach, jak: Łotwa (12,98%), Francja (12,61%), Węgry (12,51%), Austria (11,91%), Litwa (11,63%), Szwecja (10,60%), Luksemburg (10,23%), Dania (8,84%) i Niemcy (8,75%)⁶. Do państw UE, które w tej statystyce uplasowały się blisko średniej unijnej należy zaliczyć: Czechy (15,94%), Hiszpanię (15,84%), Holandię (15,77%), Portugalię (15,48%), Finlandię (14,57%) oraz Belgię (14,14%). Odnosząc te informacje do danych światowych, najwyższy poziom samozatrudnienia w 2021 r. według OECD występował w Kolumbii (53,06%), Meksyku (31,82%), Turcji (30,16%) i Kostaryce (27,44%). Natomiast znacznie poniżej średniej unijnej wypadły takie państwa, jak: Izrael (12,44%), Japonia (9,83%), Australia (9,52%), Kanada (7,69%), Stany Zjednoczone (6,59%) oraz Norwegia (4,70%)⁷.

Według danych OECD Polska w 2021 r. na gruncie przedstawionych wyżej statystyk miała poziom samozatrudnienia, który znacząco przekraczał średnią unijną i wynosił 19,73%. Z kolei szacunki Głównego Urzędu Statystycznego za IV kwartał 2022 r. wskazują, że aktywnych zawodowo w Polsce było blisko 16,8 mln osób, z czego 3,13 mln (18,63% wszystkich pracobiorców) świadczyło pracę zarobkową na własny rachunek⁸. Wśród tej grupy osób 686 tys. stanowili pracodawcy (przedsiębiorcy zatrudniający co najmniej jednego pracownika). Po ich odjęciu, liczba samozatrudnionych osobiście pracujących na własny rachunek w IV kwartale 2022 r.

3 *Self-employment rate*, OECD, <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm#indicator-chart> (dostęp: 28.09.2023).

4 Zob. *The partial renaissance of self-employment*, OECD 2000, s. 159.

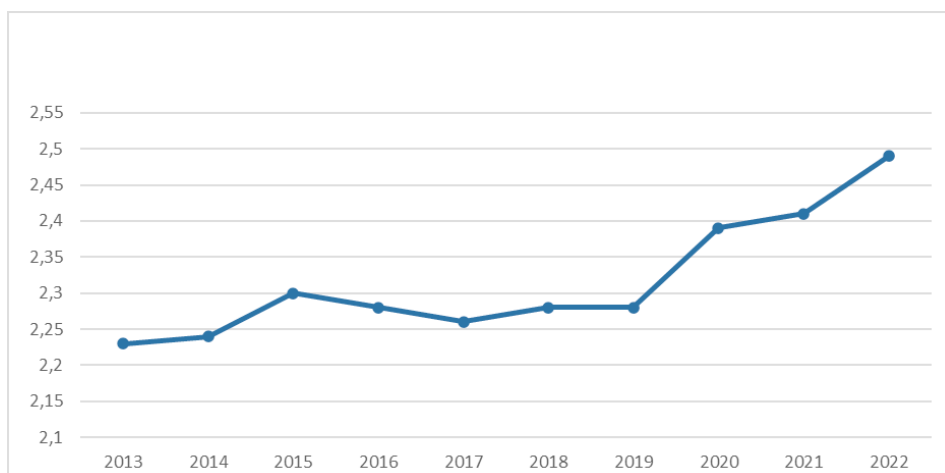
5 Samozatrudnienie występuje najczęściej w takich obszarach aktywności, jak: budownictwo, transport, handel, biznes, hotelarstwo, gastronomia, IT, działalność profesjonalna i naukowa, służba zdrowia, finanse i ubezpieczenia.

6 *Self-employment rate...*

7 *Ibidem*.

8 *Aktywność ekonomiczna ludności Polski – 4 kwartał 2022 roku*, GUS, 27.04.2023, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-4-kwartal-2022-roku,4,49.html> (dostęp: 28.09.2023).

wyniosła 2,45 mln osób⁹, co stanowiło 14,6% ogółu pracujących¹⁰. Jest to wysoki wskaźnik bowiem oznacza, że średnio co szósta osoba wykonująca pracę zarobkową w Polsce robi to osobiście w warunkach samozatrudnienia, przy wykorzystaniu własnej wiedzy, kwalifikacji i kompetencji. Warto wskazać, że od 2013 r., kiedy to średnia liczba samozatrudnionych wynosiła ok. 2,23 mln, do 2022 r., gdy oscylowała ona w okolicach 2,49 mln, poziom ten zwiększył się aż o 260 tysięcy osób. Na podstawie badań BAEL¹¹ widać jednoznacznie, że skala samozatrudnienia w Polsce ciągle rośnie, co obrazuje poniższy wykres.

Wykres 1. Liczba osób samozatrudnionych niebędących pracodawcami w Polsce w latach 2013–2022 – przeciętnie w roku (dane w mln)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS – *Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności...* (dostęp: 28.09.2023); *Aktywność ekonomiczna ludności Polski...* (dostęp: 7.06.2023).

- 9 Dane te obejmują również sektory: rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa. Bez wskazanych tu sektorów liczba samozatrudnionych niebędących pracodawcami w IV kwartale 2022 r. wyniosła 1,36 mln osób.
- 10 Różnice pomiędzy danymi GUS i OECD wynikają z innej metodologii liczenia samozatrudnionych. W szczególności GUS, w przeciwieństwie do OECD, nie zalicza do osób samozatrudnionych bezpłatnie pomagających członków rodziny, którzy są traktowani w statystykach jako odrębna kategoria wykonawców pracy.
- 11 Badanie Aktywności Ekonomicznej BAEL to jedno z podstawowych badań prowadzonych przez polski Główny Urząd Statystyczny od maja 1992 r. w obszarze rynku pracy. Badanie to umożliwia bieżącą ocenę stopnia wykorzystania zasobów pracy, a zarazem pozwala na szerszą charakterystykę poszczególnych grup ludności wyróżnionych ze względu na ich status na rynku pracy (pracujący, bezrobotni) lub pozostających poza rynkiem pracy (bierni zawodowo). Zob. *Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)*, GUS, <https://stat.gov.pl/badania-statystyczne/badania-ankietowe/badania-spoleczne/badanie-aktywnosci-ekonomicznej-ludnosci-bael> (dostęp: 28.09.2023).

Najważniejszym powodem upowszechnienia się w Polsce od początku lat 90. samozatrudnienia jest wzrost konkurencyjności w obrocie gospodarczym, wymuszający konieczność ograniczania kosztów prowadzenia działalności¹². Korzystanie z pracy osób pracujących na własny rachunek pozwala podmiotom zlecającym istotnie ograniczyć koszty zatrudnienia w porównaniu do tradycyjnego stosunku pracy. Po pierwsze, dochodzi do przerzucenia na samozatrudnionych wszelkich obciążeń publicznoprawnych, zarówno gdy chodzi o zaliczki na podatek dochodowy, jak i składki na obowiązkowe ubezpieczenie społeczne. Po drugie zaś, podmiot zlecający pracę przenosi na te osoby całość ryzyka socjalnego, jakie wiąże się z zatrudnianiem pracowników¹³. W szczególności nie występuje tu obowiązek udzielania płatnych urlopów wypoczynkowych i innych płatnych przerw i zwolnień z obowiązku świadczenia pracy (także w związku z okresem ciąży) oraz rekompensaty za pracę w godzinach nadliczbowych, w porze nocnej czy w niedziele i święta, a osoby samozatrudnione, pomimo że bardzo często pracują w warunkach zależności ekonomicznej od podmiotu zlecającego, pozbawione są większości uprawnień socjalnych i przywilejów pracowniczych.

Ponadto stosowanie na szeroką skalę samozatrudnienia gwarantuje elastyczność prowadzonej polityki zatrudnienia. Korzystanie z pracy osób samozatrudnionych pozwala podmiotowi zlecającemu, który nie musi liczyć się z ograniczeniami charakterystycznymi dla stosunku pracy, na dostosowanie poziomu zatrudnienia do swoich realnych potrzeb, sytuacji ekonomicznej oraz dynamicznie zmieniającej się koniunktury gospodarczej. Zwłaszcza było to widoczne w okresie pandemii, czy tak jak teraz – w czasie trwających konfliktów zbrojnych. W tym zakresie podmiot zlecający nie jest związany przepisami prawa pracy składającymi się na powszechną oraz szczególną ochronę trwałości zatrudnienia pracowniczego. Ma to istotne znaczenie zwłaszcza w Polsce, gdzie mamy do czynienia z niestabilną sytuacją ekonomiczną, a w konsekwencji ze zmiennością popytu i podaży na pracę.

Kolejnym powodem, dla którego stosowanie samozatrudnienia stało się powszechne, jest możliwość bardziej efektywnego wykorzystania potencjału pracy ludzkiej. Podmiot zlecający nie jest bowiem związany ograniczeniami, jakie przepisy prawa pracy wprowadzają co do zakresu pozostawiania pracownika w dyspozycji pracodawcy. Nie obowiązują tu w szczególności: maksymalne dobowe i tygodniowe normy czasu pracy, gwarantowane okresy odpoczynku czy ograniczenia dopuszczalności pracy w godzinach nadliczbowych, w porze nocnej bądź w niedziele i święta.

Podmiot zlecający pracę samozatrudnionym ma także znacznie większe możliwości efektywnej ochrony swoich interesów majątkowych. Po pierwsze, osoba pracująca na własny rachunek – w przeciwieństwie do pracownika – zawsze ponosi pełną odpowiedzialność materialną, zarówno za rzeczywiste straty, jak i za utracone

12 T. Duraj, *Prawna perspektywa pracy na własny rachunek*, [w:] E. Kryńska (red.), *Praca na własny rachunek – determinanty i implikacje*, Warszawa 2007, s. 19 i n.

13 Ryzyko socjalne z mocy prawa obciąża każdego pracodawcę w ramach stosunku pracy.

korzyści. Po drugie, istnieje możliwość wprowadzenia do kontraktu cywilnoprawnego dodatkowych mechanizmów prawnych, niedopuszczalnych na gruncie stosunku pracy, które pozwolą na skuteczne wyegzekwowanie roszczeń majątkowych od samozatrudnionego (takich jak np.: kara umowna, weksel *in blanco* czy poręczenie zewnętrzne). Nie do przecenienia jest również daleko idąca swoboda kształtowania relacji obowiązująca w ramach umów cywilnoprawnych, która wynika z art. 353¹⁴ Kodeksu cywilnego¹⁴. Dzięki niej strony (zwłaszcza podmiot zlecający) mają możliwość w miarę dowolnego kształtowania wzajemnych praw i obowiązków, co nie wchodzi w rachubę na gruncie stosunku pracy, gdzie ma zastosowanie zasada uprzywilejowania pracownika (art. 18 Kodeksu pracy¹⁵). Strony umów cywilnoprawnych mogą w szczególności wprowadzać postanowienia zwiększające motywację samozatrudnionego do lepszej i bardziej wydajnej pracy (kryteria oceny efektywności, wynikowe systemy wynagradzania, odpowiedzialność wynikowa). To zaś pozwala ograniczyć ryzyko gospodarcze prowadzonej działalności.

Kolejnym istotnym powodem upowszechnienia się samozatrudnienia w Polsce oraz w innych krajach europejskich jest postrzeganie tej formy aktywności zarobkowej jako jednego z podstawowych instrumentów kreowania nowych miejsc pracy w gospodarce. Rozwój pracy na własny rachunek stanowi bowiem ważny mechanizm przeciwdziałania bezrobociu i aktywizacji zawodowej osób pozostających bez pracy oraz jest czynnikiem wpływającym na ograniczenie tzw. szarej strefy. Założenie przez osobę fizyczną działalności gospodarczej nie tylko pozbawia ją statusu bezrobotnego, ale także stwarza szansę na generowanie w przyszłości nowych miejsc pracy w przypadku pomyślnego rozwoju firmy. Dlatego też polityka państwa w zakresie przeciwdziałania bezrobociu zakłada tworzenie mechanizmów ułatwiających osobom fizycznym podejmowanie samozatrudnienia w ramach jednoosobowej działalności gospodarczej.

Patrząc natomiast na analizowaną kwestię z perspektywy osoby pracującej zarobkowo na własny rachunek, atrakcyjność tej formy aktywności wynika z potrzeby bycia niezależnym i autonomicznym wykonawcą, który nie podlega w procesie świadczenia pracy ścisłemu kierownictwu pracodawcy posiadającemu prawo do bieżącego konkretyzowania obowiązków samozatrudnionego w drodze wiążących poleceń. Zjawisko to stanowi przejaw występującej w społeczeństwie postawy przedsiębiorczości i kreatywności. Zachowania te stymulują osoby fizyczne do podejmowania i prowadzenia własnej działalności gospodarczej oraz ponoszenia związanego z nią ryzyka. Samozatrudnienie popularne jest zwłaszcza u ludzi młodych (absolwentów szkół) oraz u osób w wieku przedemerytalnym, dla których – z uwagi na posiadane kwalifikacje i ograniczone zdolności w zakresie przekwalifikowania się – praca na własny rachunek stanowi jedyną realną możliwość zarobkowania.

14 Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r., t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm. (dalej: KC).

15 Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r., t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1510 (dalej: KP).

3. Cele naukowe projektu badawczego

Zasadniczym celem naukowym projektu badawczego jest kompleksowa teoretyczna analiza prawnych uwarunkowań samozatrudnienia, w szerokim kontekście uwzględniającym zarówno międzynarodowy i unijny porządek prawny, jak również regulacje wybranych krajów europejskich, ze szczególnym uwzględnieniem unormowań polskich. Co najważniejsze, wyniki przeprowadzonych badań posłużą do opracowania autorskiego prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce, który na nowo w optymalny sposób zdefiniuje szczególny status osób pracujących zarobkowo na własny rachunek. W tym celu konieczne jest przedstawienie w kolejnych rozdziałach monografii będącej efektem prowadzonych badań projektowych szczegółowej analizy prawnej samozatrudnienia w świetle unormowań międzynarodowych i unijnych, a także na gruncie wybranych krajowych porządków prawnych obowiązujących w Zjednoczonym Królestwie, w Niemczech, Austrii, Hiszpanii, we Francji i Włoszech, a także na Węgrzech oraz Litwie, Łotwie i w Estonii. Dobór wskazanych państw nie jest przypadkowy. Stanowi on wyraz świadomego działania twórców międzynarodowego projektu badawczego, którzy chcieli pokazać różnorodne podejście ustawodawcy krajowego do prawnej regulacji samozatrudnienia. Przedmiotem analizy są zatem zarówno państwa, które zdecydowały się na przyjęcie odrębnej ustawy normującej w sposób kompleksowy i systemowy sytuację prawną osób samozatrudnionych (Hiszpania), jak i kraje, które posiadają w tym zakresie mniej lub bardziej rozbudowane regulacje.

Do szczegółowych celów naukowych projektu badawczego należy zaliczyć zwłaszcza: teoretyczną analizę terminologii używanej na określenie instytucji samozatrudnienia (doprecyzowanie definicji i związanej z nią siatki pojęciowej); ustalenie sposobu unormowania samozatrudnienia oraz formy i metody tej regulacji; uzasadnienie konieczności korzystania przez samozatrudnionych z ochrony, jaką ustawodawca pracy przewiduje dla pracowników zatrudnionych na podstawie stosunku pracy; ustalenie zakresu tej ochrony oraz kryteriów ją różnicujących; stworzenie w Polsce optymalnego modelu ochrony prawnej samozatrudnionych, który będzie uwzględniał standardy prawa międzynarodowego i unijnego oraz wymogi Konstytucji RP, a także doświadczenia analizowanych w projekcie badawczym ustawodawstw państw europejskich; teoretyczną analizę zjawiska samozatrudnienia fikcyjnego oraz ocenę skuteczności obowiązujących w polskim systemie prawnym mechanizmów w zakresie przeciwdziałania temu zjawisku; opracowanie spójnego i kompleksowego modelu przeciwdziałania tej patologii w Polsce, który łączy w sobie rozwiązania z zakresu prawa pracy z mechanizmami występującymi na gruncie prawa podatkowego i prawa ubezpieczeń społecznych; opracowanie jednolitej i spójnej koncepcji samozatrudnienia w polskim systemie ubezpieczeń społecznych.

Główną hipotezą badawczą projektu jest konstatacja, że w Polsce w obowiązującym stanie prawnym brak jest kompleksowej regulacji, która w sposób całościowy i systemowy normowałaby najistotniejsze aspekty pracy samozatrudnionych, takie jak: zasady świadczenia usług, warunki pracy, ochronę socjalną i ubezpieczeniową

oraz szczególnie status prawny tych osób. W podejściu polskiego ustawodawcy do problematyki samozatrudnienia nie ma spójnej koncepcji, a rozwiązania prawne regulujące sytuację tej kategorii wykonawców pracy mają charakter fragmentaryczny i raczej przypadkowy. Wywołuje to szereg kontrowersji i wątpliwości, zarówno w doktrynie prawa, jak i orzecznictwie sądowym, czyniąc status tej grupy osób niejasnym. Z uwagi na brak w naszym kraju regulacji prawnej, która kompleksowo i systemowo normowałaby zasady związane z wykonywaniem pracy w warunkach samozatrudnienia oraz precyzowałaby status prawny tej grupy osób, należy przyjąć, że *de lege lata* mają tutaj zastosowanie ogólne przepisy prawa konstytucyjnego, prawa gospodarczego, prawa cywilnego, prawa ubezpieczeń społecznych oraz prawa podatkowego.

Po dokonaniu wszechstronnej analizy obowiązujących unormowań, celem projektu badawczego będzie uzasadnienie konieczności przygotowania całościowej regulacji określającej podstawowe zasady funkcjonowania oraz szczególnie status osób pracujących zarobkowo na własny rachunek, składającej się na spójny prawny model samozatrudnienia w Polsce. W ramach projektu badawczego należy zastanowić się nad ustaleniem sposobu unormowania tej problematyki oraz formy i metody tej regulacji. Wykluczając metodę ekspansji, w ramach której do samozatrudnionych stosuje się odpowiednio przepisy prawa pracy (w tym także Kodeks pracy), trzeba stworzyć odrębne rozwiązania prawne, które wzorując się na przepisach prawa pracy kreowałyby zupełnie nowe unormowania przeznaczone dla tej kategorii wykonawców pracy zarobkowej, w pełni uwzględniające specyfikę i odmienności charakteru pracy świadczonej w warunkach jednoosobowej działalności gospodarczej prowadzonej na własny rachunek i ryzyko. Należy zastanowić się nad tym czy status samozatrudnionych ma być regulowany w drodze odrębnego aktu prawnego, czy też na podstawie konkretnych przepisów usytuowanych w różnych aktach już obowiązujących.

Kolejnym zadaniem badawczym będzie teoretyczna analiza terminologii używanej na określenie samozatrudnienia i wypracowanie przejrzystego aparatu pojęciowego w tej materii. Zarówno na poziomie prawa międzynarodowego i unijnego, jak i w wielu badanych w projekcie naukowym porządkach krajowych brak jest jednolitej definicji samozatrudnienia. Także w Polsce *de lege lata* ustawodawca nie wypracował legalnej definicji tego terminu. Trudności związane z interpretacją pojęcia „samozatrudnienie” wynikają z faktu, że praca na własny rachunek ma złożony charakter, a ponadto wiele różnych aktywności może być realizowanych w ramach tej formy świadczenia pracy zarobkowej. W Polsce samozatrudnienie swoim zakresem pojęciowym obejmuje zarówno osoby fizyczne prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą w oparciu o wpis do Centralnej Ewidencji i Informacji o Działalności Gospodarczej, jak również osoby fizyczne realizujące działalność gospodarczą w formie spółki cywilnej czy działające na zasadach wolnego zawodu. Powyższy stan prowadzi do daleko idących rozbieżności w zakresie interpretacji terminu „samozatrudnienie” w naukach ekonomicznych i doktrynie prawa. Konsekwencją tego są trudności z precyzyjnym ustaleniem kręgu podmiotów, którym

można przypisać status samozatrudnionych i do których mają zastosowanie przepisy regulujące ich sytuację prawną. Ujmując szeroko pojęcie samozatrudnienia należy przyjąć, że chodzi o taki rodzaj aktywności, w ramach której osoba fizyczna prowadząca daną działalność, z prawnego punktu widzenia, ponosi wszelkie konsekwencje majątkowe oraz ryzyko gospodarcze związane z jej realizacją, odpowiadając za efekty tej działalności całym swoim majątkiem. Nie budzi większych wątpliwości to, że analizowane w projekcie badawczym zjawisko dotyczy przede wszystkim osób fizycznych posiadających status przedsiębiorcy w rozumieniu ustawowym. W doktrynie prawa istnieją jednak istotne rozbieżności co do dodatkowych warunków, jakie powinna spełniać osoba fizyczna, aby uzyskać przymiot samozatrudnionego. Po pierwsze, powstaje pytanie, czy z samozatrudnieniem mamy do czynienia wtedy, gdy osoba fizyczna świadczy swoje usługi wyłącznie lub głównie na rzecz jednego podmiotu zlecającego, tak aby istniał stosunek zależności ekonomicznej pomiędzy nimi (tzw. *dependent self-employed*), czy może zjawisko to obejmuje także przypadki świadczenia pracy wobec kilku (wielu) podmiotów zlecających (tzw. *independent self-employed*). Po drugie, problematyczna jest również kwestia tego, czy do kręgu samozatrudnionych można zaliczyć wyłącznie osoby fizyczne, które nie zatrudniają osób trzecich przy wykonywaniu usług na rzecz zamawiającego, czy też status ten należy przypisać także osobom fizycznym, które angażują osoby trzecie do prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej, uzyskując przymiot podmiotu zatrudniającego (pracodawcy).

Problemem jest także określenie zakresu przedmiotowego rozwiązań prawnych regulujących pracę osób samozatrudnionych. W odniesieniu do tej kwestii najistotniejszym zadaniem badawczym projektu będzie znalezienie odpowiedzi na pytanie, czy osoby świadczące pracę w warunkach samozatrudnienia powinny korzystać z ochrony, jaką ustawodawca pracy przewiduje dla pracowników zatrudnionych na podstawie stosunku pracy. Co do zasady zjawisko samozatrudnienia nie mieści się w przedmiocie regulacji prawa pracy, które normuje pracę najemną, obecnie częściej określaną mianem pracy dobrowolnie podporządkowanej. W jej ramach pracobiorca (pracownik) zobowiązuje się do osobistego wykonywania za wynagrodzeniem czynności określonego rodzaju na rzecz podmiotu zatrudniającego (pracodawcy) i pod jego kierownictwem, w miejscu i czasie wyznaczonym przez ten podmiot oraz na ryzyko pracodawcy¹⁶. Tymczasem praca, którą świadczy samozatrudniony realizowana jest w warunkach samodzielności, autonomii i braku podporządkowania względem podmiotu zlecającego co do sposobu jej wykonywania oraz na rachunek i ryzyko pracobiorcy (jednoosobowego przedsiębiorcy), nie zaś podmiotu zlecającego¹⁷. Należy jednak zauważyć, że osoby pracujące zarobkowo na własny rachunek, zwłaszcza jeśli swoje usługi świadczą na rzecz jednego tylko

16 Zob. szerzej: T. Duraj, *Podporządkowanie pracowników zajmujących stanowiska kierownicze w organizacjach*, Warszawa 2013.

17 Idem, *Praca na własny rachunek a prawo pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2009, nr 11, s. 24 i n.

odbiorcy, pozostają najczęściej w silnej zależności od tego podmiotu. Ma ona zupełnie inny charakter niż pracownicze podporządkowanie. Zależność ta jest wieloaspektowa, a jej przejawem mogą być w szczególności: zależność ekonomiczna, gdy praca na rzecz danego podmiotu zlecającego stanowi jedyne (główne) źródło utrzymania; kontrola wykonywania zadań; rozliczanie samozatrudnionego z wyników pracy (możliwość zmniejszenia wynagrodzenia lub rozwiązanie kontraktu); pewne elementy podległości co do miejsca i czasu pracy oraz porządku i organizacji pracy. Pomimo odmiennego charakteru tej zależności od pracowniczego podporządkowania, sytuacja osób świadczących pracę w ramach samozatrudnienia w wielu obszarach istotnie upodabnia się jednak do sytuacji pracowników. Należy zatem zastanowić się nad tym, czy pracujący na własny rachunek w warunkach takiej zależności (zwłaszcza tej o charakterze ekonomicznym) od podmiotu zlecającego nie powinni, analogicznie jak osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, korzystać z ochrony uregulowanej przepisami prawa pracy. Autorzy projektu stawiają hipotezę badawczą, że ochrona taka jest w pełni uzasadniona¹⁸. Celem naukowym będzie ustalenie zakresu tej ochrony oraz kryteriów ją różnicujących. Niewątpliwie ochrona ta nie może być tak szeroka, jak na gruncie stosunku pracy. Tendencja w zakresie rozszerzania ochrony prawnej na osoby samozatrudnione jest zgodna zarówno ze standardami prawa międzynarodowego i unijnego, w ramach których ustawodawca wprowadzając regulacje ochronne obejmuje nimi najczęściej wszystkich ludzi pracy, posługując się terminem „pracownik” w szerokim ujęciu („workers” lub „travailleurs”), jak i z normami polskiej Konstytucji¹⁹, które szeroko określają gwarancje ochronne²⁰. Potwierdzają to także badane w niniejszym projekcie porządki prawne wybranych krajów europejskich, w ramach których gwarantuje się samozatrudnionym (w mniejszym lub większym wymiarze) pewne uprawnienia i przywileje charakterystyczne dla stosunku pracy, najczęściej jednak w ograniczonym zakresie. Upowszechnienie się pracy na własny rachunek, w ramach której osoby działające zarobkowo bardzo często funkcjonują w warunkach zbliżonych do sytuacji pracowników, wymusiło również na polskim ustawodawcy potrzebę objęcia tej kategorii wykonawców ochroną, która do niedawna była zastrzeżona wyłącznie dla pracowników. *De lege lata* na gruncie polskiego prawa samozatrudnieni korzystają już z: ochrony prawnej w zakresie życia i zdrowia, która obejmuje wszystkich samozatrudnionych świadczących pracę w zakładzie należącym do podmiotu ją

18 Idem, *Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek*, [w:] A. Napiórkowska, B. Rutkowska, M. Ryłski (red.), *Ochrona funkcja prawa pracy. Wyzwania współczesnego rynku pracy*, Toruń 2018, s. 37 i n.; idem, *Protection of the self-employed – justification and scope*, „Právni Rozprawy” 2018, t. VIII, s. 199 i n.

19 Ustawa Zasadnicza z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.

20 T. Duraj, *The Limits of Expansion of Labour Law to Non-labour Forms of Employment – Comments de lege lata and de lege ferenda*, [w:] J. Wratny, A. Ludera-Ruszel (red.), *News Forms of Employment. Current Problems and Future Challenges*, Wiesbaden 2020, s. 15 i n.

organizującego²¹; zakazu dyskryminacji i wymogu równego traktowania w zatrudnieniu²²; gwarantowanej płacy minimalnej i ochrony wynagrodzenia za pracę²³; ochrony macierzyństwa i rodzicielstwa²⁴; a także z prawa zrzeszania się w związkach zawodowych, co w konsekwencji daje im szerokie uprawnienia zbiorowe²⁵. Działania

- 21 Idem, *Kilka refleksji na temat ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek w zakresie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy*, [w:] A. Górnicz-Mulcahy, M. Lewandowicz-Machnikowska, A. Tomanek (red.), *Pro opere perfecto gratias agimus. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Kuczyńskiemu*, Wrocław 2022, s. 69 i n.; idem, *Legal protection of the self-employed to the extent of safe and hygienic working conditions – assessment of Polish regulation*, [w:] CER. Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries, April 25–27, 2022, London 2022, s. 103 i n.
- 22 Idem, *Protection of the self-employed to the extent of non-discrimination and equal treatment – an overview of the issue*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 161 i n.
- 23 Idem, *Ochrona wynagrodzenia za pracę w zatrudnieniu cywilnoprawnym – refleksje na tle ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę*, [w:] R. Babińska-Górecka, A. Przybyłowicz, K. Stopka, A. Tomanek (red.), *Prawo pracy i prawo socjalne: teraźniejszość i przyszłość. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Herbertowi Szurgaczowi*, Wrocław 2021, s. 49 i n.; idem, *The guarantee of a minimum hourly rate for self-employed sole traders in Poland*, [w:] Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky – International Masaryk Conference for Ph.D. Students and Young Researchers, Hradec Králové 2021, s. 191 i n.
- 24 Idem, *Uprawnienia samozatrudnionych matek związane z rodzicielstwem – wybrane problemy*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2019, t. CXIII, s. 11 i n.; idem, *Uprawnienia związane z rodzicielstwem osób samozatrudnionych – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2019, t. 26, z. 4, s. 341 i n.; idem, *The legitimacy of protection of parental rights of persons working outside the employment relationship in the light of the international, EU and Polish laws*, [w:] CER. Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries, October 28–30, 2019, London 2019, s. 73 i n.
- 25 Idem, *Prawo koalicji osób pracujących na własny rachunek*, [w:] J. Stelina, J. Szmit (red.), *Zbiorowe prawo zatrudnienia. XVII Regionalna Konferencja Prawa Pracy*, Gdańsk, 12–14 czerwca 2017, Warszawa 2018, s. 127 i n.; idem, *Self-employment and the right of association in trade unions*, [w:] CER. Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries, March 28–30, 2018, London 2018, s. 58 i n.; idem, *Prawo koalicji osób pracujących zarobkowo na własny rachunek po nowelizacji prawa związkowego – szanse i zagrożenia*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2020, t. 27, z. 2, s. 67 i n.; idem, *Collective rights of the self-employed following the amendments to the Polish Trade Union Law*, „Quaere” 2020, vol. X, s. 1348 i n.; idem, *Collective rights of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship – an outline of the issue*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2021, t. 95, red. T. Duraj, s. 7 i n.; idem, *Ochrona osób samozatrudnionych w świetle przepisów zbiorowego prawa pracy po zmianach – wybrane problemy*, [w:] B. Godlewska-Bujok, K. Walczak (red.), *Zatrudnienie w epoce postindustrialnej*, XXII Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Warszawa 2021, s. 63 i n.; idem, *Powers of trade union activists engaged in self-employment – assessment of Polish legislation*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2021, t. 95, red. T. Duraj, s. 83 i n.; A. Tyc, *Collective labour rights of self-employed persons on the example of Spain: is there any lesson for Poland?*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2021, t. 95, red. T. Duraj, s. 135 i n.

polskiego ustawodawcy w zakresie rozszerzania ochrony prawnej na osoby pracujące na własny rachunek należy co do zasady ocenić pozytywnie. Trudno jednak *de lege lata* mówić w Polsce o istnieniu prawnego modelu ochrony samozatrudnionych. Wręcz przeciwnie, w ocenie twórców projektu badawczego, nawet pobieżna analiza przepisów pokazuje całkowity brak systemowego i kompleksowego podejścia do tej kwestii. Mamy do czynienia z przypadkowością i fragmentarycznością rozwiązań prawnych przyjmowanych w zakresie ochrony samozatrudnionych. Zmiany w tym obszarze dokonywane są często *ad hoc*, bez spójnej i przemyślanej koncepcji, także pod wpływem czynników politycznych. Regulacje prawne w zakresie ochrony osób pracujących zarobkowo na własny rachunek nie są właściwie skorelowane z normami międzynarodowymi, unijnymi i Konstytucją RP. Uprawnienia gwarantowane samozatrudnionym są rozproszone w wielu aktach prawnych, które posługują się zróżnicowaną siatką pojęciową oraz nieuzasadnionymi kryteriami wyznaczającymi zakres tej ochrony. Polski ustawodawca w ogóle nie dostrzega w tym obszarze kryterium zależności ekonomicznej od podmiotu zlecającego. Takie kryterium stosowania gwarancji ochronnych wobec samozatrudnionych występuje w ustawodawstwach wielu badanych państw europejskich, jak choćby: Hiszpania, Włochy czy Niemcy²⁶.

Celem naukowym projektu badawczego jest wykazanie wadliwości polskich unormowań regulujących uprawnienia gwarantowane osobom pracującym zarobkowo na własny rachunek oraz próba stworzenia w Polsce optymalnego modelu ochrony prawnej samozatrudnionych, który będzie uwzględniał standardy prawa międzynarodowego i unijnego oraz wymogi Konstytucji RP, a także doświadczenia analizowanych w projekcie badawczym ustawodawstw państw europejskich²⁷. W założeniu twórców projektu, zasadnym jest wprowadzenie w Polsce dwustopniowego modelu ochrony tej kategorii wykonawców pracy. Pierwszy stopień powinien obejmować wszystkich samozatrudnionych, którzy osobiście, na własną odpowiedzialność i ryzyko, świadczą w charakterze przedsiębiorcy usługi na rzecz przynajmniej jednego podmiotu zlecającego w warunkach B2B. Na tym poziomie istnieje potrzeba stworzenia katalogu podstawowych praw socjalnych mających

26 A. Tyc, *Samozatrudnienie czy praca podporządkowana? Przypadki Włoch i Hiszpanii*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020, nr 12, s. 20 i n.

27 T. Duraj, *In search of the self-employment model in Poland: what is to be done?*, [w:] CER. *Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries, October 30–31, 2017*, London 2017, s. 81 i n.; idem, *Self-employment and the legal model of protection in Poland*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2022, t. 29, z. 3, s. 257 i n.; idem, *Prawny model ochrony pracy na własny rachunek – wprowadzenie do dyskusji*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 5 i n.; M. Barwański, *Right to rest of the self-employed under international and EU law*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 183 i n.; T. Duraj, *Protection of the self-employed to the extent of the right to rest in the light of international, EU and Polish standards*, [w:] M. McGreevy, R. Rita (red.), *CER. Comparative European Research 2022. Research Track of the 18th Biannual, November 28–30, London*, London 2022, s. 58 i n.

zastosowanie do wszystkich osób fizycznych wykonujących pracę zarobkową bez względu na podstawę prawną. Odwołując się zarówno do standardów prawa międzynarodowego, unijnego, jak i doświadczeń analizowanych w projekcie badawczym ustawodawstw państw europejskich oraz do przepisów Konstytucji RP, polski ustawodawca powinien zapewnić samozatrudnionym w szczególności: ochronę życia i zdrowia, ochronę przed dyskryminacją i nierównym traktowaniem, ochronę godności osoby ludzkiej, ochronę kobiet zaraz po urodzeniu dziecka, prawo do zasiłku macierzyńskiego, a także prawo koalicji i wynikającą z niego ochronę układową oraz ochronę trwałości kontraktu cywilnoprawnego działacza związkowego. Drugi stopień ochrony musi natomiast dotyczyć tych osób pracujących zarobkowo na własny rachunek, które osobiście świadczą swoje usługi w warunkach zależności ekonomicznej od konkretnego podmiotu zlecającego. Chodzi zatem o stworzenie odrębnej kategorii samozatrudnionych ekonomicznie zależnych, która będzie sytuowana pomiędzy pracownikami zatrudnionymi na podstawie stosunku pracy a zwykłymi przedsiębiorcami prowadzącymi działalność gospodarczą. Im należy zagwarantować najszerszy zakres uprawnień i przywilejów, najbardziej zbliżony do standardu pracowniczego. Ważne jest, aby przepisy regulujące ochronę samozatrudnionych w pełni uwzględniały specyfikę prowadzonej przez te osoby na własny rachunek działalności gospodarczej i nie ograniczały się do formuły odesłań do odpowiedniego stosowania przepisów prawa pracy regulujących sytuację prawną pracowników. Poruszony w projekcie badawczym problem rozszerzania przepisów ochronnego prawa pracy na osoby samozatrudnione jest elementem szerszej dyskusji nad przyszłością prawa pracy oraz jego zakresem podmiotowym. Niektórzy przedstawiciele polskiej doktryny opowiadają się za koncepcją ekspansji prawa pracy na niepracownicze stosunki zatrudnienia (w tym także na samozatrudnienie), co wiąże się z zastąpieniem prawa pracy przez tzw. prawo zatrudnienia.

Istotnym celem naukowym projektu badawczego jest teoretyczna analiza zjawiska fikcyjnego samozatrudnienia, które w Polsce występuje na szeroką skalę²⁸. Patologia ta, jak pokazują nasze badania, jest obecna także w innych krajach europejskich, ale nie tak wyraźnie, jak w Polsce. Polski Instytut Ekonomiczny przyjmuje, że w naszym kraju liczba fikcyjnie samozatrudnionych działających w celu obejścia przepisów prawa pracy, waha się w przedziale 130–180 tysięcy osób²⁹, choć zdaniem prof. UŁ dra hab. Tomasza Duraja (kierownika projektu) dane te są mocno niedoszacowane

28 T. Duraj, *Problem wykorzystywania pracy na własny rachunek w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy*, [w:] A. Musiała (red.), *Nauka i praktyka w służbie człowiekowi pracy: Inspekcja Pracy – wyzwania przyszłości*, Poznań 2017, s. 103 i n.

29 Wyliczenia z raportu przygotowanego przez Polski Instytut Ekonomiczny na podstawie danych z Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności GUS. Co ważne, do fikcyjnie samozatrudnionych zaliczono jedynie osoby, które spełniają łącznie 3 warunki: 1) pracują na własny rachunek (z pominięciem rolników); 2) nie zatrudniają pracowników; 3) deklarują, że pracują wyłącznie lub głównie dla jednego klienta (zleceniodawcy). Zob. „Tygodnik Gospodarczy Polskiego Instytutu Ekonomicznego” 2022, nr 3, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/01/Tygodnik-Gospodarczy-PIE_03-2022.pdf (dostęp: 29.09.2023).

i osób tych jest znacznie więcej (blisko 500 000). Według tego Instytutu na przestrzeni lat 2010–2020 fikcyjne samozatrudnienie utrzymywało się na zbliżonym poziomie (najwyższy wskaźnik odnotowano w 2018 r.), a najczęściej zjawisko to występowało w takich branżach, jak: IT (26 000 osób), działalność profesjonalna i naukowa (25 000), służba zdrowia (24 000), transport (17 000), budownictwo (17 000), przemysł (13 000), finanse i ubezpieczenia (12 000), handel i naprawa pojazdów (11 000)³⁰. Główną przyczyną stosowania pracy na własny rachunek z naruszeniem przepisów prawa pracy jest chęć ograniczenia obciążeń publicznoprawnych oraz kosztów pracy, jakie związane są z angażowaniem pracowników, a także konieczność uelastycznienia procesu jej świadczenia. Dlatego też bardzo często w praktyce wykorzystuje się samozatrudnienie do wykonywania prac w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy³¹. W Polsce dochodzi do patologii polegającej na tym, że pracodawcy przymuszają swoich pracowników do pracy w formule samozatrudnienia, przy zachowaniu wszystkich cech stosunku pracy z naruszeniem przepisów prawa pracy. Zdaniem A. Zolla, byłego Rzecznika Praw Obywatelskich w Polsce, przymuszanie pracowników przez pracodawcę do przechodzenia na samozatrudnienie jest naruszeniem praw człowieka. Według niego „patologia ta wynika z sytuacji na rynku pracy i silniejszej pozycji pracodawcy”. Celem projektu badawczego jest wnikliwa analiza przyczyn i okoliczności stosowania samozatrudnienia z naruszeniem przepisów prawa pracy oraz ocena skuteczności działających w polskim systemie prawnym mechanizmów w zakresie przeciwdziałania zjawisku fikcyjnego samozatrudnienia³². Obowiązujące w tym obszarze regulacje prawne nie są wystarczające i cechuje je bardzo niska efektywność³³. Ponieważ w Polsce skala nadużyć związanych z fikcyjnym samozatrudnieniem jest ogromna, celem naukowym projektu badawczego będzie próba opracowania spójnego i kompleksowego modelu przeciwdziałania tej patologii, który łączy w sobie rozwiązania z zakresu prawa pracy z mechanizmami występującymi na gruncie prawa podatkowego i prawa ubezpieczeń społecznych. Optymalnej realizacji tego celu posłuży analiza porównawcza rozwiązań prawnych, jakie występują w tym obszarze w ustawodawstwach badanych w projekcie krajów europejskich. Zjawisko fikcyjnego samozatrudnienia jest bowiem zwalczane we wszystkich systemach prawnych, nawet w liberalnej Wielkiej Brytanii, gdzie określane jest jako „fake self-employment”. Na problem wykorzystywania pracy

30 Obliczenia Polskiego Instytutu Ekonomicznego na rok 2020 dokonane dla sekcji PKD, w których oszacowane fikcyjne samozatrudnienie jest wyższe niż 4000 osób.

31 T. Duraj, *Granice pomiędzy stosunkiem pracy a stosunkiem cywilnoprawnym – głos w dyskusji*, „Gdańsko-Łódzkie Roczniki Prawa Pracy i Prawa Socjalnego” 2017, nr 7, s. 61 i n.

32 Wnioski z projektu NCN nr 2018/29/b/HS5/02534, zob. T. Duraj, *Kilka uwag na temat stosowania pracy na własny rachunek z naruszeniem art. 22 Kodeksu Pracy*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2023, z. 3.

33 Idem, *Prawne mechanizmy przeciwdziałania stosowaniu samozatrudnienia w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy*, [w:] *Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky – International Masaryk Conference for Ph.D. Students and Young Researchers*, vol. VIII, Hradec Králové 2017, s. 355 i n.

na własny rachunek w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy zwróciła również uwagę Unia Europejska. Jej Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny wydał w związku z tym opinię w sprawie nadużywania statusu samozatrudnienia³⁴, w której znajdują się szczegółowe wskazówki dla państw członkowskich. Będą one wykorzystane przez autorów niniejszego projektu badawczego do konstruowania polskiego modelu przeciwdziałania tej patologii.

Celem naukowym projektu badawczego jest również teoretyczna analiza pracy na własny rachunek z perspektywy prawa ubezpieczeń społecznych oraz próba opracowania jednolitej i spójnej koncepcji samozatrudnienia w polskim systemie ubezpieczeń społecznych³⁵. Na gruncie obowiązującego w Polsce porządku prawnego mamy do czynienia z sytuacją, w której osoby samozatrudnione, w zależności od specyfiki prowadzonej działalności gospodarczej, podlegają ubezpieczeniu społecznemu w oparciu o różne tytuły ubezpieczenia. W efekcie zmian dokonywanych w polskim systemie ubezpieczeń społecznych, przepisy regulujące sytuację samozatrudnionych są częstokroć ze sobą niespójne, a sytuacja tychże osób jest niestabilna. Koncepcja przygotowana w ramach niniejszego projektu badawczego będzie opierała się na następujących założeniach: klarowny sposób rozdziału zatrudnienia od samozatrudnienia w systemie ubezpieczeń społecznych; wyodrębnienie tytułu samozatrudnionego zależnego ekonomicznie i objęcie go ubezpieczeniem na zasadach obowiązujących pozostałe osoby zatrudnione³⁶; zachowanie systemu preferencji dla osób rozpoczynających (prowadzących) działalność pozarolniczą w Polsce; wyłączenie z systemu preferencji osób samozatrudnionych zależnych ekonomicznie.

4. Znaczenie projektu badawczego

Powszechność samozatrudnienia, przedstawiona powyżej doniosłość tej problematyki, a także brak kompleksowej regulacji, która w sposób całościowy i systemowy normowałaby najistotniejsze aspekty pracy osób pracujących zarobkowo na własny rachunek, decydują o zasadności prowadzenia pogłębionych badań teoretycznych dotyczących prawnych aspektów samozatrudnienia. Pojawiające się w doktrynie prawa, orzecznictwie sądowym i w praktyce problemy interpretacyjne na tle stosowania w Polsce pracy na własny rachunek przesądzają o potrzebie opracowania spójnego i całościowego modelu prawnego samozatrudnienia w Polsce. Obowiązujące w tym

34 Opinia z inicjatywy własnej w sprawie nadużywania statusu samozatrudnienia, Dz.Urz. UE C z 2013 r. Nr 161, poz. 14.

35 M. Krajewski, *Optymalizacja podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, t. 97, red. A. Chmielarz-Grochal, T. Bekrycht, s. 279 i n.

36 Idem, *Economically dependent self-employment – is it time to single out a new title to social security?*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 223 i n.

zakresie regulacje prawne nie są wystarczające, a polski ustawodawca nie zdecydował się nawet na doprecyzowanie definicji „samozatrudnienia” i związanej z nią siatki pojęciowej. Wywołuje to szereg kontrowersji i wątpliwości, czyniąc status tej kategorii osób wykonujących pracę zarobkową niejasnym.

Na gruncie obowiązujących w Polsce przepisów osoby samozatrudnione, nawet jeżeli świadczą pracę na rzecz podmiotu zlecającego w warunkach silnej od niego zależności ekonomicznej, zbliżonej do sytuacji pracowników, nie posiadają ochrony i przywilejów, które uwzględniałyby w pełni standardy prawa międzynarodowego i unijnego oraz wymogi Konstytucji RP. Widoczna jest zatem potrzeba przeprowadzenia gruntownych badań zmierzających, przy wykorzystaniu rozwiązań obowiązujących w innych analizowanych w niniejszym projekcie naukowym krajach europejskich, do opracowania w Polsce mechanizmów prawnych, które będą gwarantowały osobom samozatrudnionym, zależnym ekonomicznie od podmiotu zlecającego, minimalny standard ochrony socjalnej, znacznie niższy niż w zatrudnieniu pracowniczym. W tym miejscu widać najlepiej teoretyczną doniosłość realizowanego projektu badawczego. Próba opracowania prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce, który uwzględni ochronę socjalną osób pracujących na własny rachunek w warunkach zależności ekonomicznej, sięga do fundamentów prawa pracy i jego najbardziej podstawowych konstrukcji prawnych. Jest to problem teoretyczny o dużej doniosłości dla nauki prawa pracy, nawiązujący do przyszłości tego prawa i jego zakresu podmiotowego. Wiąże się on z koncepcją ekspansji prawa pracy na niepracownicze stosunki zatrudnienia (w tym także na samozatrudnienie), której konsekwencją może być zastąpienie prawa pracy przez tzw. prawo zatrudnienia.

Ogromne znaczenie naukowe ma również teoretyczne opracowanie rozwiązań prawnych, zarówno w zakresie prawa pracy, jak i prawa ubezpieczeń społecznych, efektywnie wspierających rozwój pracy na własny rachunek, które będą zachęcały do podejmowania w Polsce jednoosobowej działalności realizowanej w ramach samozatrudnienia. Obowiązujące w tym obszarze regulacje są niespójne i mało przejrzyste. W tym kontekście istnieje potrzeba stworzenia jednolitej koncepcji samozatrudnienia w polskim systemie prawnym.

Dużą doniosłość naukową ma również teoretyczna analiza fikcyjnego samozatrudnienia, którego ogromna skala w Polsce stanowi obecnie istotny problem społeczny. Uzasadnione są zatem gruntowne badania nad opracowaniem spójnej i jednolitej koncepcji w zakresie zwalczania tej patologii, których efektem będzie opracowanie skutecznych mechanizmów prawnych, na gruncie prawa pracy, prawa podatkowego i prawa ubezpieczeń społecznych, pozwalających na ograniczenie wykonywania pracy na własny rachunek w warunkach pracowniczego podporządkowania. Obecne rozwiązania prawne w tym zakresie są niespójne i nie gwarantują w Polsce efektywnej walki z fikcyjnym samozatrudnieniem.

Realizowane w ramach przygotowanego projektu badania naukowe mają nowatorski charakter. Do tej pory nie były prowadzone na szeroką skalę w Polsce badania nad prawnymi uwarunkowaniami samozatrudnienia, które obejmowałyby nie tylko stan polskiej regulacji prawnej i orzecznictwa, ale również rozwiązania

obowiązujące w prawie międzynarodowym i unijnym, a także w wybranych krajach europejskich (w obszarze badań naukowych znajdują się ustawodawstwa takich państw, jak: kraje wchodzące w skład Zjednoczonego Królestwa, Niemcy, Austria, Hiszpania, Francja, Włochy, Węgry oraz Litwa, Łotwa i Estonia). Problematyka samozatrudnienia stanowi przedmiot zainteresowania głównie nauk ekonomicznych, czego dowodem jest choćby przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Elżbiety Kryńskiej (nr 1 HO2C 074 28) publikacja pt. *Praca na własny rachunek – determinanty i implikacje*³⁷. Natomiast doktryna prawa analizuje to zagadnienie w sposób bardzo powierzchowny, fragmentaryczny i ogólnikowy. Nie ma w polskiej literaturze prawniczej monograficznego opracowania, które całościowo i wyczerpująco charakteryzowałoby prawne aspekty samozatrudnienia. Istniejące publikacje mają z reguły charakter komentatorski oraz przyczynkarski i dotyczą najczęściej wybranych aspektów prawnych pracy na własny rachunek. Dlatego też zdecydowaliśmy się na projekt badawczy, którego celem naukowym jest próba przygotowania autorskiego prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce, uwzględniającego dotychczasowe poglądy doktryny prawa i orzecznictwa sądowego, unormowania międzynarodowe i unijne, a także rozwiązania wybranych państw europejskich.

Wyniki badań naukowych pozwolą na nowo zdefiniować szczególny status prawny osób samozatrudnionych, zarówno w aspekcie zasad świadczenia usług, warunków pracy, odpowiedzialności za wykonanie zadań, jak i zakresu ochrony socjalnej i ubezpieczeniowej. Przyczynią się do rozstrzygnięcia wielu sporów i wyjaśnienia szeregu wątpliwości, jakie obecnie istnieją w doktrynie prawa i orzecznictwie sądowym na tle sytuacji prawnej samozatrudnionych. Sformułowane w ramach projektu badawczego wnioski końcowe stanowią istotny wkład w rozwój nauki prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych, wzbogacając dyskurs naukowy w tym obszarze. Wartością dodaną dla polskiej nauki jest ujęcie w ramy uporządkowanego opracowania regulacji obcych dotyczących samozatrudnienia w wybranych krajach europejskich. Przygotowane w projekcie badawczym uwagi *de lege ferenda* mogą być również pomocne polskiemu ustawodawcy przy tworzeniu nowych rozwiązań prawnych w zakresie samozatrudnienia. Wnioski końcowe jednoznacznie pokazują, że interwencja naszego prawodawcy jest tutaj konieczna i pilna. Polski ustawodawca nie ma już czasu na bierność i apatię w kwestii przyjęcia kompleksowej regulacji samozatrudnienia, która w sposób całościowy i systemowy będzie normować najważniejsze aspekty pracy zarobkowej świadczonej na własny rachunek, ze szczególnym uwzględnieniem ochrony socjalnej jej wykonawców.

Na zakończenie należy podkreślić, że osiągnięcie celów badawczych w ramach niniejszego projektu ma wymiar uniwersalny dla nauki prawa pracy, znacznie wykraczający poza problematykę samozatrudnienia. Wyniki badań pozwolą bowiem wskazać nowe kierunki rozwoju prawa pracy i zastanowić się nad zasadnością rozszerzania ochronnych regulacji prawa pracy na różne kategorie osób świadczących

37 E. Kryńska (red.), *Praca na własny rachunek...* Zob. też J. Cieślík, *Samozatrudnienie. Konieczność czy wybór przedsięwzięcia?*, Warszawa 2017.

autonomicznie pracę poza stosunkiem pracy (zwłaszcza na podstawie umów prawa cywilnego) w warunkach zależności ekonomicznej od podmiotu zatrudniającego, a także nad zakresem tej ochrony oraz najważniejszymi kryteriami jej różnicowania.

5. Koncepcja i plan badań naukowych

Koncepcja badań realizowanych w ramach niniejszego projektu naukowego opiera się na wyodrębnieniu osobnych obszarów badawczych, których efektem będą kolejne rozdziały opublikowane w niniejszej monografii³⁸. Projekt został podzielony na 11 części. Rozdział I ma charakter wprowadzający. Ukazuje doniosłość i znaczenie przedmiotowej materii, najważniejsze założenia, cele naukowe oraz metodologię projektu badawczego. Rozdział II poświęcony jest problematyce samozatrudnienia z perspektywy unormowań międzynarodowych oraz unijnych. Ta część opracowania stanowi doskonałe tło dla szczegółowej analizy samozatrudnienia, które w kolejnych rozdziałach zostanie przedstawione przez pryzmat regulacji krajowych, poglądów doktryny i judykatury obowiązujących w państwach wchodzących w skład Zjednoczonego Królestwa (Rozdział III), a także w Niemczech i Austrii (Rozdział IV), w Hiszpanii (Rozdział V), we Francji i Włoszech (Rozdział VI), na Węgrzech (Rozdział VII) oraz w krajach bałtyckich (Litwa, Łotwa i Estonia – Rozdział VIII). Przedmiotem Rozdziału IX będzie wnikliwa i wieloaspektowa charakterystyka polskich unormowań kształtujących sytuację prawną samozatrudnionych, uwzględniająca stanowisko nauki oraz orzecznictwa sądowego. Ta część zostanie zakończona krytycznymi uwagami *de lege lata* co do obecnej regulacji pracy na własny rachunek w Polsce. Ze wskazanej analizy wyłączony będzie aspekt ubezpieczeniowy statusu samozatrudnionych, który stanie się przedmiotem Rozdziału X monografii. Jego istotą będzie teoretyczna analiza problematyki pracy na własny rachunek dokonana z perspektywy polskiego prawa ubezpieczeń społecznych, a także próba opracowania jednolitej i spójnej koncepcji samozatrudnienia w polskim systemie ubezpieczeń społecznych. Całość projektu badawczego zwieńczy Rozdział XI, który będzie miał charakter podsumowujący. W tej części zaprezentowane zostaną ostateczne wyniki badań. Na ich podstawie będzie podjęta próba stworzenia optymalnego prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce, uwzględniającego zarówno dotychczasowy dorobek doktryny prawa polskiego oraz orzecznictwa sądów krajowych, jak i unormowania międzynarodowe oraz unijne, a także rozwiązania prawne obowiązujące w wybranych ustawodawstwach państw europejskich objętych analizą w ramach niniejszego projektu badawczego. Zaproponowany model będzie opierał się na kompleksowej regulacji samozatrudnienia w Polsce, która w sposób całościowy

38 Bliźniacze opracowanie ukaże się w języku angielskim w dwóch częściach: część I w czasopiśmie „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica”, które zostało przyjęte do prestiżowej bazy Scopus, a część II w monografii wieloautorskiej.

i systemowy unormuje najistotniejsze aspekty pracy zarobkowej na własny rachunek, takie jak: zasady świadczenia usług, warunki pracy, ochronę socjalną oraz szczególnie status prawny tych osób. W rozdziale XI znajdują się liczne uwagi *de lege ferenda* pod adresem polskiego ustawodawcy co do konieczności wprowadzenia zmian w obowiązujących przepisach w obszarze samozatrudnienia.

6. Metodyka

W międzynarodowym projekcie badawczym finansowanym ze środków Narodowego Centrum Nauki, zrealizowanym pod kierunkiem prof. UŁ dra hab. Tomasa Duraja nt. **„W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza”**, zastosowano kilka metod badawczych. Wymagał tego wielopłaszczyznowy charakter badań nad statusem prawnym samozatrudnionych oraz interdyscyplinarne podejście do omawianej problematyki. W projekcie podstawową metodą badawczą jest metoda dogmatyczno-prawna, która polega na wnikliwej i wielopoziomowej analizie norm regulujących sytuację osób pracujących zarobkowo na własny rachunek. W szerokim zakresie wykorzystana została także metoda prawnoporównawcza. W niniejszym projekcie wzięli udział wysokiej klasy naukowcy z różnych krajów europejskich, o ogromnej wiedzy i doświadczeniu w zakresie prawnych aspektów samozatrudnienia, którzy dokonali wnikliwej i wielopłaszczyznowej analizy obcych regulacji prawnych w tym obszarze badawczym. Dobór państw objętych przedmiotem badań nie był przypadkowy, o czym wspomniano już we wcześniejszym fragmencie tego rozdziału. Regulacje obowiązujące w wybranych ustawodawstwach krajów europejskich objętych analizą w ramach niniejszego projektu badawczego zostały poddane ocenie z punktu widzenia ich przydatności dla polskiego porządku prawnego i posłużą do budowania **prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce**. Biorąc pod uwagę specyfikę i szczególnie charakter norm prawa pracy nie można także pominąć metody aksjologicznej, która odwołuje się do podstawowych wartości, jakimi powinien kierować się ustawodawca kształtując sytuację prawną osób pracujących zarobkowo na własny rachunek. Z punktu widzenia podejmowanych rozważań przydatna jest również metoda historyczna. Dzięki jej wykorzystaniu ukazana zostanie zmiana w podejściu ustawodawcy do kwestii ochrony samozatrudnionych, skutkująca stopniową ekspansją prawa pracy na osoby wykonujące pracę zarobkową na własny rachunek. Metoda ta jest także obecna przy analizie mechanizmów prawnych w zakresie przeciwdziałania zjawisku fikcyjnego samozatrudnienia. Do oceny efektywności obowiązujących w zakresie samozatrudnienia unormowań (np. w aspekcie przeciwdziałania fikcyjnemu samozatrudnieniu czy też motywowania osób fizycznych do podejmowania samodzielnej działalności gospodarczej na własny rachunek) pomocne jest również stosowanie metody statystycznej. Wielopłaszczyznowe podejście wykonawców

niniejszego projektu, przenikanie i uzupełnianie się w badaniach nad problematyką samozatrudnienia wymienionych powyżej metod, pozwala na wnikliwą i wielowątkową analizę tytułowego zagadnienia badawczego.

7. Działania publikacyjne i popularyzatorskie uczestników projektu badawczego

W trakcie realizacji projektu badawczego nt. „**W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza**” jego uczestnicy publikowali częściowe wyniki badań nad problematyką pracy zarobkowej na własny rachunek w czasopismach naukowych oraz w opracowaniach monograficznych, których większość znajduje się w otwartym dostępie internetowym. Efektem tej aktywności jest przygotowanie 16 artykułów w czasopismach naukowych oraz 4 rozdziałów w publikacjach książkowych. Ponadto uczestnicy projektu badawczego prezentowali swoje analizy i opinie dotyczące statusu prawnego osób samozatrudnionych na licznych konferencjach naukowych, zarówno o zasięgu międzynarodowym, jak i regionalnym (głównie w Polsce), a przygotowane referaty były publikowane w opracowaniach pokonferencyjnych.

W ramach aktywności o charakterze naukowym i popularyzatorskim prof. Tomasz Duraj (kierownik projektu badawczego) wraz z polską częścią zespołu badawczego zorganizowali na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego, przy udziale Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia działającego na tym Wydziale³⁹, trzy ogólnopolskie konferencje naukowe z cyklu „Nietypowe stosunki zatrudnienia” promujące częściowe wyniki badań nad prawnymi aspektami samozatrudnienia. Wszystkie te wydarzenia zostały objęte honorowym patronatem najważniejszych polskich organów egzekwujących w praktyce przestrzeganie przepisów normujących samozatrudnienie – Państwowej Inspekcji Pracy oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Dnia 3 października 2019 r. odbyła się II ogólnopolska konferencja naukowa nt. „Zbiorowe prawo pracy czy zbiorowe prawo zatrudnienia? Ochrona praw i interesów zbiorowych osób wykonujących pracę zarobkową poza stosunkiem pracy”, której efektem jest publikacja pokonferencyjna wydana w otwartym dostępie⁴⁰. Znajdują się w niej dwa opracowania autorstwa prof. Tomasza Duraja:

39 Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia zostało utworzone na podstawie Zarządzenia nr 15 Dziekana Wydziału Prawa i Administracji UŁ z dnia 3 lipca 2017 r. i funkcjonuje od dnia 1 września 2017 r., a jego kierownikiem jest prof. dr hab. Tomasz Duraj. Zob. Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia, <https://www.wpia.uni.lodz.pl/struktura/centra-naukowe/cnsz> (dostęp: 28.09.2023).

40 Zob. „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, vol. 95: *Collective Labour Law or Collective Employment Law? Protection of the rights and collective interests of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship. Second National Scientific Conference on “Atypical Employment Relations”*, red. T. Duraj, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/iuridica/issue/>

Collective rights of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship – an outline of the issue (s. 7–18) oraz *Powers of trade union activists engaged in self-employment – assessment of Polish legislation* (s. 83–100), a także artykuł prof. Anety Tyc pt. *Collective labour rights of self-employed persons on the example of Spain: is there any lesson for Poland?* (s. 135–142). Istotną rolę z punktu widzenia promocji niniejszego projektu badawczego oraz upowszechnienia częściowych wyników badań nad prawnymi aspektami samozatrudnienia odegrała IV ogólnopolska konferencja naukowa nt. „W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce”. Wydarzenie to miało charakter dwudniowy (8–9 grudnia 2021 r.) i było największą w 2021 r. (w trakcie pandemii COVID-19) ogólnopolską konferencją naukową z zakresu prawa pracy. Na konferencję zarejestrowało się 228 osób, a referaty wygłosiło 55 prelegentów. Doskonałym zwieńczeniem wydarzenia jest publikacja pokonferencyjna nt. *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, która ukazała się w otwartym dostępie w ramach czasopisma „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101⁴¹. W opracowaniu tym swoje artykuły zamieścili również członkowie projektu badawczego: prof. Tomasz Duraj – *Prawny model ochrony pracy na własny rachunek – wprowadzenie do dyskusji* (s. 5–19) oraz *Protection of the self-employed to the extent of non-discrimination and equal treatment – an overview of the issue* (s. 161–181), a także: dr Marcin Krajewski – *Economically dependent self-employment – is it time to single out a new title to social security?* (s. 223–234) i dr Mateusz Barwański – *Right to rest of the self-employed under international and EU law* (s. 183–191). Promocji częściowych wyników badań projektowych nad prawnym modelem samozatrudnienia w Polsce była także poświęcona V ogólnopolska konferencja naukowa nt. „Stosowanie nietypowych form zatrudnienia z naruszeniem prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych – diagnoza oraz perspektywy na przyszłość”. Wydarzenie to odbyło się w dniach 1–2 grudnia 2022 r. Wzięło w nim udział ponad 300 osób, a wśród nich wielu wybitnych przedstawicieli doktryny prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, a także liczna reprezentacja Państwowej Inspekcji Pracy oraz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Podczas dwóch dni obrad wystąpiło 40 prelegentów reprezentujących nie tylko środowisko nauki prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, a wśród nich prof. Tomasz Duraj z referatem nt. *Stosowanie pracy na własny rachunek z naruszeniem przepisów prawa pracy – wnioski z projektu NCN nr 2018/29/B/HS5/02534*⁴².

view/763?fbclid=IwAR0ZTmSxauvBenGAZhYCFcyIVnJt-tR0tfw12xDjWwaQZkHp6moei7HciAw (dostęp: 28.09.2023).

41 Zob. „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce. IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Nietypowe stosunki zatrudnienia” Łódź, 8–9 grudnia 2021 r.*, red. T. Duraj, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/luridica/issue/view/1253> (dostęp: 28.09.2023).

42 Zob.: T. Duraj, *Kilka uwag na temat stosowania pracy...*; idem, *Stosowanie samozatrudnienia z naruszeniem przepisów BHP i ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę*, [w:] T. Duraj (red.), *Stosowanie nietypowych form zatrudnienia z naruszeniem prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych – diagnoza oraz perspektywy na przyszłość*, Łódź 2023.

Doskonałym zwieńczeniem wydarzenia była publikacja pokonferencyjna, która ukazała się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Łódzkiego w 2023 r.⁴³

Duże znaczenie dla promocji projektu badawczego oraz upowszechnienia częściowych wyników badań nad prawnymi aspektami samozatrudnienia miało również zorganizowanie przez prof. Anetę Tyc i kierownika projektu odrębnego panelu podczas prestiżowej międzynarodowej konferencji ICON•S Mundo, Conference of the International Society of Public Law: The Future of Public Law, która odbyła się w dniach 6–9 lipca 2021 r. W panelu zatytułowanym „Legal aspects of self-employment”, któremu przewodniczył mgr **Robert Siciński** (Wydział Prawa UŁ) swoje referaty wygłosili: prof. UŁ dr hab. **Aneta Tyc** – *Collective labour rights of self-employed persons: a comparative approach*; dr **Marcin Krajewski** – *Social insurance for the self-employed in Poland – selected issues* oraz dr **Mateusz Barwański** – *Legal protection against discrimination and unequal treatment of self-employed in Poland*. Rolę dyskutanta w tym panelu pełnił prof. UŁ dr hab. **Tomasz Duraj**. Warto również zauważyć, że w dniu 8 lipca 2024 r. w Madrycie członkowie projektu badawczego przygotowali odrębny panel poświęcony prezentacji końcowej monografii w języku angielskim nt. *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*⁴⁴. Panel ten odbył się podczas międzynarodowej konferencji naukowej ICON•S 2024 nt. *Przyszłość prawa publicznego: odporność, zrównoważony rozwój i sztuczna inteligencja* zorganizowanej w dniach 8–10 lipca 2024 r. w IE University Law School. W panelu, któremu przewodniczył mgr Robert Siciński (Wydział Prawa UŁ) swoje referaty wygłosili: prof. UŁ dr hab. **Aneta Tyc** – *Self-Employment in Italian Law*; prof. UŁ dr hab. **Tomasz Duraj** – *Legal Model of Self-Employment in Poland – A Law of Employment Perspective*; dr **Marcin Krajewski** – *Legal Model of Self-Employment in Poland – A Social Security Perspective*.

Z kolei w dniu 11 maja 2022 r. odbyło się spotkanie członków zespołu badawczego z prof. Jaime Cabeza Pereiro z Uniwersytetu w Vigo, który wygłosił dwa wykłady nawiązujące swoją tematyką do niniejszego projektu. Były to prelekcje nt.: *Boundaries between subordinate work and self-employment taking into account the case law of the CJEU* oraz *Self-employment – collective rights and competition law*⁴⁵. W trakcie tego seminarium uczestnicy projektu, a także przybyli goście mogli zapoznać się z prawną regulacją samozatrudnienia w Hiszpanii i skonfrontować się z doświadczeniami płynącymi z jej stosowania w praktyce. Jest to pierwszy kraj w Unii Europejskiej, który zdecydował się na przyjęcie odrębnej ustawy LETA z dnia 11 lipca 2007 r. normującej w sposób kompleksowy i systemowy sytuację prawną

43 *Stosowanie nietypowych form zatrudnienia z naruszeniem prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych – diagnoza oraz perspektywy na przyszłość*, T. Duraj (red.), Łódź 2023.

44 „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2023, vol. 103: *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*, ed. T. Duraj.

45 Link do wydarzenia na FB: Prof. Jaime Cabeza Pereiro – Problematyka samozatrudnienia, 11.05.2022, <https://www.facebook.com/events/255668160060237?ref=newsfeed> (dostęp: 28.09.2023).

osób samozatrudnionych. Wnioski płynące z tego wydarzenia zostały wykorzystane przy konstruowaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce.

Wszystkie działania publikacyjne i popularyzatorskie uczestników projektu badawczego nt. „**W poszukiwaniu prawnego modelu samozatrudnienia w Polsce. Analiza prawnoporównawcza**” podjęte w latach 2019–2024 zostały szczegółowo opisane na stronie internetowej projektu, która znajduje się na stronie Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego⁴⁶. Dziękując uczestnikom międzynarodowego projektu za pełen profesjonalizm i zaangażowanie w realizację wszystkich celów naukowych, oddaję w Państwa ręce monografię wieloautorską będącą efektem badań finansowanych ze środków Narodowego Centrum Nauki.

Bibliografia

Literatura

- „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2023, vol. 103: *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*, ed. T. Duraj.
- Barwański M., *Right to rest of the self-employed under international and EU law*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 183–191.
- Cieślak J., *Samozatrudnienie. Konieczność czy wybór przedsiębiorczych?*, Warszawa 2017.
- Duraj T., *Collective rights of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship – an outline of the issue*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, vol. 95: *Collective Labour Law or Collective Employment Law? Protection of the rights and collective interests of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship. Second National Scientific Conference on “Atypical Employment Relations”*, ed. T. Duraj, s. 7–18.
- Duraj T., *Collective rights of the self-employed following the amendments to the Polish Trade Union Law*, „Quaere” 2020, vol. X, s. 1348–1354.
- Duraj T., *Funkcja ochronna prawa pracy a praca na własny rachunek*, [w:] A. Napiórkowska, B. Rutkowska, M. Rylski (red.), *Ochronna funkcja prawa pracy. Wyzwania współczesnego rynku pracy*, Toruń 2018, s. 37–56.
- Duraj T., *Granice pomiędzy stosunkiem pracy a stosunkiem cywilnoprawnym – głos w dyskusji*, „Gdańsko-Łódzkie Roczniki Prawa Pracy i Prawa Socjalnego” 2017, nr 7, s. 61–82.
- Duraj T., *Implementacja do polskiego porządku prawnego Dyrektywy platformowej – problem domniemania stosunku pracy (wprowadzenie do dyskusji)*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2024, z. 4 (w przygotowaniu do druku).

⁴⁶ Adres strony internetowej projektu: *International Research Project: In Search of a Legal Model of self-employment in Poland. Comparative legal analysis*, <https://www.wpia.uni.lodz.pl/en/struktura/centra-naukowe/centrum-nietypowych-stosunkow-zatrudnienia/international-research-project-in-search-of-a-legal-model-of-self-employment-in-poland-comparative-legal-analysis> (dostęp: 28.09.2023).

- Duraj T., *In search of the self-employment model in Poland: what is to be done?*, [w:] CER. *Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries*, October 30–31, 2017, London 2017, s. 81–84.
- Duraj T., *Kilka refleksji na temat ochrony prawnej osób pracujących na własny rachunek w zakresie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy*, [w:] A. Górnicz-Mulcahy, M. Lewandowicz-Machnikowska, A. Tomanek (red.), *Pro opere perfecto gratias agimus. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Tadeuszowi Kuczyńskiemu*, Wrocław 2022, s. 69–80.
- Duraj T., *Kilka uwag na temat stosowania pracy na własny rachunek z naruszeniem art. 22 Kodeksu Pracy*, „*Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej*” 2023, z. 3, s. 175–188.
- Duraj T., *Legal protection of the self-employed to the extent of safe and hygienic working conditions – assessment of Polish regulation*, [w:] CER. *Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries*, April 25–27, 2022, London 2022, s. 103–106.
- Duraj T., *Ochrona osób samozatrudnionych w świetle przepisów zbiorowego prawa pracy po zmianach – wybrane problemy*, [w:] B. Godlewska-Bujok, K. Walczak (red.), *Zatrudnienie w epoce postindustrialnej. XXII Zjazd Katedr i Zakładów Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych*, Warszawa 2021, s. 63–82.
- Duraj T., *Ochrona wynagrodzenia za pracę w zatrudnieniu cywilnoprawnym – refleksje na tle ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę*, [w:] R. Babińska-Górecka, A. Przybyłowicz, K. Stopka, A. Tomanek (red.), *Prawo pracy i prawo socjalne: teraźniejszość i przyszłość. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Herbertowi Szurgaczowi*, Wrocław 2021, s. 49–67.
- Duraj T., *Podporządkowanie pracowników zajmujących stanowiska kierownicze w organizacjach*, Warszawa 2013.
- Duraj T., *Powers of trade union activists engaged in self-employment – assessment of Polish legislation*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*” 2021, vol. 95: *Collective Labour Law or Collective Employment Law? Protection of the rights and collective interests of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship. Second National Scientific Conference on “Atypical Employment Relations”*, red. T. Duraj, s. 83–100.
- Duraj T., *Praca na własny rachunek a prawo pracy*, „*Praca i Zabezpieczenie Społeczne*” 2009, nr 11, s. 24–33.
- Duraj T., *Prawna perspektywa pracy na własny rachunek*, [w:] E. Kryńska (red.), *Praca na własny rachunek – determinanty i implikacje*, Warszawa 2007, s. 19–51.
- Duraj T., *Prawne mechanizmy przeciwdziałania stosowaniu samozatrudnienia w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy*, [w:] Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky – *International Masaryk Conference for Ph.D. Students and Young Researchers*, vol. VIII, Hradec Králové 2017, s. 355–364.
- Duraj T., *Prawny model ochrony pracy na własny rachunek – wprowadzenie do dyskusji*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica*” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 5–19.
- Duraj T., *Prawo koalicji osób pracujących na własny rachunek*, [w:] J. Stelina, J. Szmit (red.), *Zbiorowe prawo zatrudnienia. XVII Regionalna Konferencja Prawa Pracy, Gdańsk, 12–14 czerwca 2017*, Warszawa 2018, s. 341–366.
- Duraj T., *Prawo koalicji osób pracujących zarobkowo na własny rachunek po nowelizacji prawa związkowego – szanse i zagrożenia*, „*Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej*” 2020, t. 27, z. 2, s. 67–77.

- Duraj T., *Problem wykorzystywania pracy na własny rachunek w warunkach charakterystycznych dla stosunku pracy*, [w:] A. Musiała (red.), *Nauka i praktyka w służbie człowiekowi pracy: Inspekcja Pracy – wyzwania przyszłości*, Poznań 2017, s. 103–118.
- Duraj T., *Protection of the self-employed – justification and scope*, „Právni Rozprawy” 2018, t. VIII, s. 199–206.
- Duraj T., *Protection of the self-employed to the extent of non-discrimination and equal treatment – an overview of the issue*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 161–181.
- Duraj T., *Protection of the self-employed to the extent of the right to rest in the light of international, EU and Polish standards*, [w:] M. McGreevy, R. Rita (red.), *CER. Comparative European Research 2022. Research Track of the 18th Biannual*, November 28–30, London, London 2022, s. 58–61.
- Duraj T., *Self-employment and the legal model of protection in Poland*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2022, t. 29, z. 3, s. 257–268.
- Duraj T., *Self-employment and the right of association in trade unions*, [w:] CER. *Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries*, March 28–30, 2018, London 2018, s. 58–61.
- Duraj T., *Stosowanie samozatrudnienia z naruszeniem przepisów BHP i ustawy o minimalnym wynagrodzeniu za pracę*, [w:] T. Duraj (red.), *Stosowanie nietypowych form zatrudnienia z naruszeniem prawa pracy i prawa ubezpieczeń społecznych – diagnoza oraz perspektywy na przyszłość*, Łódź 2023, s. 109–130.
- Duraj T., *The guarantee of a minimum hourly rate for self-employed sole traders in Poland*, [w:] *Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky – International Masaryk Conference for Ph.D. Students and Young Researchers*, Hradec Králové 2021, s. 191–198.
- Duraj T., *The legitimacy of protection of parental rights of persons working outside the employment relationship in the light of the international, EU, and Polish laws*, [w:] CER. *Comparative European Research. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries*, October 28–30, 2019, London 2019, s. 73–76.
- Duraj T., *The limits of expansion of labour law to non-labour forms of employment – comments de lege lata and de lege ferenda*, [w:] J. Wratny, A. Ludera-Ruszel (red.), *News Forms of Employment. Current Problems and Future Challenges*, Wiesbaden 2020, s. 15–31.
- Duraj T., *Uprawnienia samozatrudnionych matek związane z rodzicielstwem – wybrane problemy*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2019, t. CXIII, s. 11–29.
- Duraj T., *Uprawnienia związane z rodzicielstwem osób samozatrudnionych – uwagi de lege lata i de lege ferenda*, „Studia z Zakresu Prawa Pracy i Polityki Społecznej” 2019, t. 26, z. 4, s. 341–366.
- Krajewski M., *Economically dependent self-employment – is it time to single out a new title to social security?*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce*, red. T. Duraj, s. 223–234.
- Krajewski M., *Optymalizacja podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, t. 97, red. A. Chmielarz-Grochal, T. Bekrycht, s. 279–295.
- Kryńska E. (red.), *Praca na własny rachunek – determinanty i implikacje*, Warszawa 2007.
- The partial renaissance of self-employment*, OECD 2000.

- Tyc A., *Collective labour rights of self-employed persons on the example of Spain: is there any lesson for Poland?*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, vol. 95: *Collective Labour Law or Collective Employment Law? Protection of the rights and collective interests of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship. Second National Scientific Conference on „Atypical Employment Relations”*, ed. T. Duraj, s. 135–142.
- Tyc A., *Gig Economy: How to Overcome the Problem of Misclassifying Gig Workers as Self-Employed?*, „Revue Européenne du Droit Social” 2022, vol. LVI, Issue 3, s. 35–45.
- Tyc A., *Samozatrudnienie czy praca podporządkowana? Przypadki Włoch i Hiszpanii*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” 2020, nr 12, s. 20–28.
- Tyc A., *Self-employment in French and Italian law*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2023, vol. 103: *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*, ed. T. Duraj, s. 185–201.
- Tyc A., *Self-employment in Spanish law*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2023, vol. 103: *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*, ed. T. Duraj, s. 165–184.
- Wank R., *Self-employment in Germany and Austria*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2023, vol. 103: *In Search of a Legal Model of Self-Employment in Poland: A Comparative Legal Analysis – part I*, ed. T. Duraj, s. 121–164.

Akty prawne i inne dokumenty

- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 ze zm.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1360 ze zm.
- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1510.
- Opinia z inicjatywy własnej w sprawie nadużywania statusu samozatrudnienia, Dz.U. UE C z 2013 r., Nr 161, poz. 14.
- Opinia EKES w sprawie komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów w sprawie strategicznych ram UE dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy na lata 2014–2020, Dz.Urz. UE C 230 z 14.07.2015 r.

Strony internetowe

- „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2021, vol. 95: *Collective Labour Law or Collective Employment Law? Protection of the rights and collective interests of persons engaged in gainful employment outside the employment relationship. Second National Scientific Conference on „Atypical Employment Relations”*, red. T. Duraj, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/Iuridica/issue/view/763?fbclid=IwAR0ZTmSxaubBenGAZhYCFcyIVnJt-tR0tfw12xDjWwaQZkHp6moei7HciAw> (dostęp: 28.09.2023).
- „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2022, t. 101: *W poszukiwaniu prawnego modelu ochrony pracy na własny rachunek w Polsce. IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Nietypowe stosunki zatrudnienia” Łódź, 8–9 grudnia 2021 r.*, red. T. Duraj, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/Iuridica/issue/view/1253> (dostęp: 28.09.2023).

- Aktywność ekonomiczna ludności Polski – 4 kwartał 2022 roku*, GUS, 27.04.2023, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/pracujacy-bezrobotni-bierni-zawodowo-wg-bael/aktywnosc-ekonomiczna-ludnosci-polski-4-kwartal-2022-roku,4,49.html> (dostęp: 28.09.2023).
- Badanie Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL)*, GUS, <https://stat.gov.pl/badania-statystyczne/badania-ankietowe/badania-spoleczne/badanie-aktywnosci-ekonomicznej-ludnosci-bael> (dostęp: 28.09.2023).
- Centrum Nietypowych Stosunków Zatrudnienia, <https://www.wpia.uni.lodz.pl/struktura/centra-naukowe/cnsz> (dostęp: 28.09.2023).
- International Research Project: In Search of a Legal Model of self-employment in Poland. Comparative legal analysis*, <https://www.wpia.uni.lodz.pl/en/struktura/centra-naukowe/centrum-nietypowych-stosunkow-zatrudnienia/international-research-project-in-search-of-a-legal-model-of-self-employment-in-poland-comparative-legal-analysis> (dostęp: 28.09.2023).
- Prof. Jaime Cabeza Pereiro – *Problematyka samozatrudnienia*, 11.05.2022, <https://www.facebook.com/events/255668160060237?ref=newsfeed> (dostęp: 28.09.2023).
- Self-employment rate*, OECD, <https://data.oecd.org/emp/self-employment-rate.htm#indicator-chart> (dostęp: 28.09.2023).
- „Tygodnik Gospodarczy Polskiego Instytutu Ekonomicznego” 2022, nr 3, https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2022/01/Tygodnik-Gospodarczy-PIE_03-2022.pdf (dostęp: 28.09.2023).
- Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie poprawy warunków pracy za pośrednictwem platform internetowych*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX:52021PC0762> (dostęp: 29.09.2023).